

Розділ III. Психологічні особливості фахової підготовки та професійної діяльності практичних психологів та вчителів у закладах освіти

УДК 159.9

Волосяк О. С.

Особливості емоційності у майбутніх учителів

Анотація. У статті здійснено аналіз процесу формування соціально значущих рис особистості. Зазначено, що даний процес неможливий без емоційної складової. Розглянуто структуру емоційної сфери особистості та її рівні. Розглянуто емоційний інтелект, як складову емоційної культури. У статті з'ясовано, що емоційна культура майбутніх учителів вища, ніж у майбутніх представників технічних спеціальностей. Зроблено висновок, що емоційна культура є компонентом педагогічної діяльності і включає систему знань, умінь і навичок.

Ключові слова: емоційна культура, емоційний інтелект.

Аннотация. В статье проанализирован процесс формирования социально значимых черт личности. Подчеркнуто, что данный процесс невозможен без эмоциональной составляющей. Рассмотрено структуру эмоциональной сферы и ее составляющие. Рассмотрено эмоциональный интеллект, как составляющую эмоциональной культуры. В статье определено, что эмоциональная культура будущих учителей выше, чем эмоциональная культура будущих представителей технических специальностей. Подытожено, что эмоциональная культура является компонентом педагогической деятельности и включает систему знаний, умений и навыков.

Ключевые слова: эмоциональная культура, эмоциональный интеллект.

Volosiuk O. S. Formation of Emotional Culture of the Future Teacher

Summary. The process of forming of socially important characteristics of a personality is analyzed in the article. It is impossible without an emotional component. This skill is the basis of the emotional culture of future teacher. This skill is the emotional intelligence. This article determines the emotional culture of the future teachers is higher than the emotional culture of the future representatives of the technical specialties. The emotional culture is one of the components of pedagogical work which is comprised of a system of knowledge and skills.

Key words: emotional culture, emotional intelligence.

В останні десятиріччя спостерігається значне зростання інтересу вчених і громадськості до пріоритетних напрямів сучасної психологічної та педагогічної науки, в якій вагоме місце посідає дослідження широкого кола питань культурологічної підготовки майбутнього вчителя. Зокрема формування емоційної культури майбутнього вчителя.

Проблема формування культури, її різних аспектів привертала увагу багатьох дослідників. Культура почуттів і шляхи її формування у дітей різних

вікових ступенів вивчали: Коваль Л. Г., Коненко Т. Г., Лук О. М., Шевченко Г. П. та ін. Значний внесок в обґрунтування психологічного аспекту культури почуттів здійснили: Ананьєв Б. Г., Божович Л. І., Виготський Л. С., Вілюнас В. К., Рубінштейн С. Л., Якобсон П. М.

В останні роки увагу вчених все більше привертає проблема емоційної культури особистості (Додонов Б. І., Кондрашова Л. В., Сбітнева Л. М., Соколова Л. Е. та ін.). Проте лише незначна кількість робіт присвячена проблемі формування емоційної культури молоді у процесі навчання у вищому навчальному закладі (С. А. Колот, І. В. Могилей, Л. М. Страхова).

Підходячи до визначення дефініції «емоційна культура вчителя», необхідно звернутися до поняття «культура». «Культура являє собою сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених і створюваних людством у процесі суспільно-історичної практики і характеризують історично досягнуту ступінь в розвитку суспільства» [2, с. 173]. Відображення суспільної культури у свідомості людини формує її культурний рівень, культурну спрямованість. У своєму культурному бутті кожна людина освоює культурну реальність, є її безпосереднім творцем та реалізує сформовані особисті культурні досягнення, знання, уміння і навички у своїй повсякденній діяльності, у відносинах, в поведінці, у способі життя.

Емоційна культура поєднує в собі високий рівень загального і професійного розвитку вчителя: його психолого-педагогічну компетентність, професійно-етичну вихованість, мотиваційно-ціннісне ставлення до педагогічної діяльності.

Емоційна культура розуміється нами як цілісне динамічне особистісне утворення, що має власну структуру. Високий рівень емоційної культури особистості передбачає володіння системою знань про сутність людських емоцій, способів їх аналізу, усвідомлення власних емоцій та здатність до їх вербалізації, емоційна відкритість в процесах комунікації між людьми на основі розуміння емоційної реакції на події дійсності, надання емоційної підтримки оточуючим.

У структурі емоційної сфери особистості Рубінштейн С. Л. виділяє три основних рівні:

- рівень безпредметних емоційних явищ (настроїв) – тобто недиференційованих емоційних станів суб'єкта, які не спрямовані до якогось об'єкта;
- рівень предметних почуттів, що виникають з приводу якогось предмета – ці почуття бувають інтелектуальними, моральними, естетичними;
- рівень світоглядних почуттів, які не прив'язані до якогось предмета, а характеризують загальне відношення людини до життя (прикладом може слугувати почуття гумору, почуття трагічного, комічного) [6].

«До емоційних станів відносять настрої (загальний емоційний фон), афекти (інтенсивні реакції на екстремальні умови, коли людина втрачає здатність до саморегуляції), стреси (реакції на недостатнє задоволення життєво важливих потреб, що потребують мобілізації усіх зусиль), фрустрації (реакції на ситуації перешкоди, що виявляються у тимчасових порушеннях зв'язку між свідомістю й діяльністю)» [3, с. 350].

Ми розглядаємо емоційну культуру як професійно значущу якість особистості вчителя, яка є багатокомпонентною і включає знання, уміння, навички, почуття, вчинки. Емоційна культура педагога включає систему гуманістичних знань, серед яких важливими є: знання основних ідей і понять гуманізму; знання норм загальнолюдської моралі і професійної етики, психолого-педагогічні знання; знання, що розкривають сутність емоційної культури; знання про шляхи і засоби, які забезпечують формування цієї якості, знання особливостей власної емоційної сфери.

В структурі емоційної культури педагога особливого значення набувають наступні уміння та навички:

- здатність свідомо створювати емоційно-позитивний фон навчально-виховного процесу;
- спроможність налагодити емоційний зв'язок між учасниками педагогічного процесу;
- розуміння, та здатність обговорити емоції, що виникають в процесі життєдіяльності та професійній діяльності;
- здатність допомогти своїм вихованцям усвідомити емоційні проблеми та знайти шляхи їх розв'язання;
- опора у педагогічній діяльності на почуття поваги, любові, співчуття, радості, творчого натхнення.

Однією зі складових емоційної культури є «емоційний інтелект». Російський вчений Люсін Д. В. запропонував трактувати емоційний інтелект як «здібності до розуміння своїх і чужих емоцій та управління ними». Люсін Д. В. стверджує, що «емоційний інтелект краще трактувати саме як когнітивну здібність, і не включати до його складу особистісні якості, які можуть сприяти кращому чи гіршому розумінню емоцій, але не є структурними компонентами EQ» [4, с. 3-22].

Гарскова Г. Г., обґрунтовуючи визначення даного поняття, його відмінність від загального інтелекту та значення для діяльності людини, стверджує: «Емоційний інтелект – це здатність розуміти ставлення особистості, репрезентовані в емоціях, та керувати емоційною сферою на основі інтелектуального аналізу і синтезу» [1, с. 26]. Багато авторів, зокрема Андрєєва І. М., Майер Дж., Саловей П., розглядають емоційний інтелект як «сукупність ментальних здібностей».

На думку Шпак М., емоційний інтелект – це інтегративна особистісна властивість, яка зумовлюється динамічною єдністю афекту та інтелекту через взаємодію емоційних, когнітивних, конативних і мотиваційних особливостей і спрямована на розуміння власних емоцій та емоційних переживань інших, забезпечує управління емоційним станом, підпорядкування емоцій розуму, сприяє самопізнанню і самореалізації через збагачення емоційного і соціального досвіду [7].

Згідно з концепцією Гарднера Г. [1], у структурі емоційного інтелекту необхідно розглядати внутрішньо особистісний та міжособистісний компоненти. Перший характеризується такими складовими, як самосвідомість, рефлексія,

самооцінка, самоконтроль, мотивація досягнень. Другий компонент включає емпатію, толерантність, комунікабельність, конгруентність, діалогічність.

Базою для дослідження став Криворізький Національний Університет, а саме: студенти Криворізького педагогічного інституту ДВНЗ «КНУ», факультету української філології II-III курсів, віком 19-20 років (30 дівчат) та студенти факультетів загально університетського підпорядкування ДВНЗ «КНУ», транспортного факультету II-III курсів, віком 19-20 років (30 хлопців).

За мету дослідження було поставлено:

1) з'ясувати та порівняти рівень емоційності майбутніх учителів та майбутніх представників технічних спеціальностей;

2) виміряти та порівняти емоційний інтелект майбутніх педагогів та майбутніх представників технічних спеціальностей.

Аналіз методики Суворової В. В. «Визначення емоційності» показав нам, що на даному етапі ми маємо 3 рівні емоційності, які проявляються, як у майбутніх учителів так і у майбутніх представників технічних спеціальностей. Виходячи з отриманих результатів можна констатувати, що більшість досліджуваних, представників технічних спеціальностей – 66% мають низький рівень емоційності, а більшість майбутніх учителів – 50% мають середній рівень емоційності. Серед майбутніх педагогів – 30% мають високий рівень, а серед майбутніх представників технічних спеціальностей лише 3%. Середній рівень емоційності мають 30% майбутніх представників технічних спеціальностей, 20% майбутніх педагогів мають низький рівень емоційності.

За допомогою методики Холла Н. «Вимірювання емоційного інтелекту (опитувальник EQ)» ми визначили парціальний та інтегративний рівні емоційного інтелекту. У більшості досліджуваних, майбутніх учителів середній рівень самомотивації, емпатії та розпізнання емоцій інших людей; високий рівень емоційної обізнаності та низький рівень управління емоціями. У більшості майбутніх представників технічних спеціальностей низький рівень емоційної обізнаності, управління своїми емоціями, самомотивації, емпатії, та розпізнання емоцій інших людей.

Отже, ми можемо підтвердити припущення, яке ґрунтується на тому, що емоційна культура майбутніх учителів вища, ніж у майбутніх представників технічних спеціальностей.

Слід сказати, що у роботі майбутнього педагога важливу роль відіграє емоційна культура та емоційний інтелект – здатність людини сприймати та виражати емоції, посилювати мислення за допомогою емоцій, розуміти емоції та керувати ними, оскільки робота педагога передбачає розуміння емоційних станів дітей для налагодження контакту з ними. У майбутніх учителів переважає середній рівень інтегративного емоційного інтелекту, переважає середній рівень самомотивації, емпатії та розпізнавання емоцій інших людей. Майбутнім учителям притаманний високий рівень емоційної обізнаності. Та найцікавішим є те, що більшість майбутніх учителів мають низький рівень управління емоціями, та незважаючи на це вони сміливі, дипломатичні, соціально активні, схильні впливати на емоційні переживання інших, цілеспрямовані.

Список використаних джерел

1. Гарскова Г. Г. Введение понятия «эмоциональный интеллект» в психологическую теорию / Г. Г. Гарскова // Тезисы науч.-практ. конф. «Ананьевские чтения». – Санкт-Петербург: Изд-во СПб. ун-та, 1999. – С. 26.
2. Єфімчук О. М. Формування емоційної культури майбутнього вчителя хореографії в процесі хореографічної діяльності / О. М. Єфімчук // Педагогічний дискурс. – 2013. – № 14. – С. 173-176.
3. Ильин Е. П. Эмоции и чувства / Е. П. Ильин. – Санкт-Петербург: Питер, 2001. – 752 с.
4. Люсин Д. В. Новая методика для измерения эмоционального интеллекта: опросник ЭМИн / Д. В. Люсин // Психологическая диагностика. – 2006. – № 4. – С. 3-22.
5. Могилей І. В. Формування емоційної культури майбутніх учителів музики: дис. . канд. пед. наук: 13.00.04 / І. В. Могилей. – Харк. держ. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Харків, 2000. – 18 с.
6. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – Санкт-Петербург: Питер, 2002. – 720 с.
7. Шпак М. М. Емоційний інтелект в контексті сучасних психологічних досліджень / М. М. Шпак // Психологія особистості. – 2011. – № 1. С. 15-19.

УДК 37.015.3

Воробйова С. С.

Психолого–педагогічна модель майбутнього викладача вищої школи

Анотація. У статті проаналізовано й узагальнено основні теоретичні підходи до визначення поняття “компетентність”. Розглянуто особливості професійної компетентності педагогів, представлені як обґрунтовані структурно-функціональні компоненти, що визначаються сукупністю функціонально-професійних складових компетентності майбутніх педагогів. Досліджено психологічні чинники, які сприяють формуванню професійної компетентності майбутніх педагогів. Зроблено висновки щодо особливостей професійної компетентності сучасних педагогів, важливості врахування всіх аспектів гармонійного розвитку майбутнього фахівця.

Ключові слова: компетентність, компетенція, психолого-педагогічне керування, психолого-педагогічна компетентність, структурно-функціональні компоненти компетентності, ситуативне мислення.

Аннотация. Воробьева Светлана. Психолого–педагогическая модель будущего преподавателя высшей школы. В статье проанализированы и обобщены основные теоретические подходы к определению понятия „компетентность“. Рассмотрены особенности профессиональной компетентности педагогов, представленные как обоснованные структурно-функциональные компоненты, которые определяются совокупностью функционально-профессиональных составляющих компетентности будущих педагогов.